[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-27]

نقش اعتبارات بهسازی مسکن بر بهبود کیفیت زندگی در نواحی روستایی مطالعه موردی: شهرستان زنجان، دهستان معجزات

بهروز محمدی یگانه*/ مهدی چراغی**/ جواد عباسی***/زهرا تاراسی***

تاریخ دریافت مقاله: 1391/05/17
تاریخ پذیرش مقاله: 1391/08/24

چکیده

بعد از انقلاب اسلامی، به دلیل نامناسب بودن وضعیت مساکن در نواحی روستایی، برنامه‌ریزی جهت بهبود این مساکن در روستاهای کشورمان به یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های دولت‌ها تبدیل و در طی برنامه‌های توسعه، برنامه‌های مختلفی جهت بهبود آن به اجرا گذاشته شد در همین راستا، از اواخر برنامه سوم توسعه، دولت اعتبارات بهسازی مساکن را در سطح وسیعی در اختیار روستاییان قرار داده است سؤالی که در این زمینه مطرح می‌شود این است: ارائه این اعتبارات تا چه میزان توانسته است بهبود کیفیت زندگی را در نواحی روستایی در پی داشته باشد. در تحقیق حاضر، به بررسی نقش اعتبارات بهسازی مسکن در بهبود کیفیت زندگی روستاییان و در چهار بعد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی پرداخته شده است. روش تحقیق به‌صورت توصیفی- تحلیلی، روش گردآوری اطلاعات به‌صورت کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه و مصاحبه)، روش تجزیه و تحلیل اطلاعات به‌صورت توصیفی (میانگین و انحراف معیار) و استنباطی (آزمون فریدمن، رگرسیون خطی، آزمون T تک نمونه‌ای و ویلکاکسون) صورت گرفته است. جامعه آماری تحقیق حاضر، خانوارهای روستاهای بالای بیست خانوار دهستان معجزات می‌باشد که بین سال های 1390- 1384 اعتبارات بهسازی مسکن را دریافت کرده‌اند که شامل 1428 خانوار می‌باشد، جهت تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شد که حجم نمونه لازم جهت تکمیل پرسشنامه‌ها 225 خانوار محاسبه گردید. نتایج به‌دست آمده از تحقیق نشان می‌دهد، اعتبارات دریافتی بیشترین تأثیر را در شاخص‌های بعد کالبدی و کمترین تأثیر را در بعد اقتصادی و شاخص‌های آن داشته است.

واژگان کلیدی: مسکن روستایی، اعتبارات بهسازی، کیفیت زندگی، بهسازی مسکن.

* عضو هیئت علمی گروه جغرافیای دانشگاه زنجان.
** دانشجوی دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران. mahdicheraghi@yahoo.com
*** کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-27]

مقدمه

مسکن، به‌عنوان پناهگاه و اقامتگاه انسانی، زائیده مهم‌ترین احتیاجات انسانها می‌باشد. به‌طوری که به‌صورت یکی از عناصر اصلی تشکیل دهنده کانون زندگی فرد درآمده است (تولون، 1374 ، 56). مفهوم مسکن علاوه بر مکان فیزیکی کل محیط مسکونی را نیز در بر می‌گیرد که شامل کلیه خدمات و تسهیلات ضروری مورد نیاز برای بهزیستن خانواده و طرح‌های اشتغال، آموزش و بهداشت افراد است (مخبر، 1363 ، 27). در این میان مساکن روستایی، تجلی‌گاه شیوه‌های زیستی، معیشتی و در نهایت نیروها و عوامل مؤثر محیطی و روندهای اجتماعی- اقتصادی تأثیر گذار در شکل بخشی به آن‌ها است (سعیدی، 1373 ،511). امروزه از جمله مشکلات اساسی خانه‌های روستایی کشور ایران، پایین بودن کیفیت آن‌ها از نظر روش ساخت و کاربرد مصالح ساختمانی مرغوب است. این مشکلات اساسی از عوامل آسیب پذیری شدید بناهای روستایی در برابر بلایای طبیعی مانند سیل و زلزله، از یک سو و رانش خاک و لغزش زمین، از سوی دیگر بوده است. به گونه‌ای که با رخ دادن هر یک از این سوانح نه تنها دام و طیور و ساختمان‌ها و اسباب و لوازم درون آن‌ها، یعنی بخش مهمی از سرمایه‌های ملی از بین می‌رود بلکه مهم‌تر از آن، جان سرمایه‌های انسانی یا ساکنان این گونه بناهای بی کیفیت نیز در معرض خطر قرار می‌گیرد (شهبازی، 1389 ، 23). مساکن روستایی در ایران با توجه به تنوع اقلیمی و جغرافیایی دارای تیپ‌های مختلفی است. این مساکن با توجه به ویژگی‌های جغرافیایی، وضعیت زمین، نوع معیشت، شیوه‌های زیستی و سبک زندگی هر ناحیه ساخته شده‌اند. روستاییان با توجه به دسترسی به مواد اولیه مسکن که اغلب از منابع محلی تأمین می‌شود، اقدام به احداث مسکن خود می‌نمایند که در نهایت استانداردهای مربوط به مسکن رعایت نشده است، از این رو توجه جدی به کیفیت و کمیت ساختمانها یا به عبارتی مسکن روستایی، در برنامه‌های توسعه روستایی لازم و ضروری می‌نماید چرا که مسکن مناسب و استاندارد از شاخص‌های توسعه روستایی به‌شمار می‌رود (لطفی و همکاران ،1389 ،106). در واقع وجود مسکن مناسب به نیازهای اساسی انسان پاسخ داده و باعث بهبود کیفیت زندگی انسان می‌شود , Maliene) (2008, 5، در حال حاضر پائین بودن سطح زندگی در نواحی روستایی و در نتیجه مهاجرت روستاییان به سمت شهرهای بزرگ، مسائل و مشکلات متعدد اجتماعی، اقتصادی و محیطی را هم در نواحی روستایی و هم در شهرها به دنبال داشته است (رضوانی و همکاران، 1389، 38). نبود مسکن با کیفیت در نواحی روستایی کشورمان یکی از این مشکلات عدیده است که بروز مهاجرت و تخلیه روستاها را به دنبال دارد، مقاوم نبودن مساکن روستایی در برابر سوانح و مخاطرات طبیعی همچون زمین لرزه، سیل، رانش زمین، طوفان و نظایر اینها، از مهم‌ترین مسائل و مشکلات مساکن روستایی به‌شمار می‌آید (رضوانی، 1383، 164). این در حالی است که به موجب اصل سی و یکم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، داشتن مسکن متناسب حق هر فرد و خانواده ایرانی دانسته شده است و دولت موظف شده با رعایت اولویت برای آن‌ها که نیازمندتر هستند به خصوص روستانشینان و کارگران زمینه اجرای این اصل را فراهم آورد (هادی زنور، 1384، 169). در طی سال‌های اخیر رویکرد اعطای اعتبارات بهسازی مسکن در سطح گسترده و برای دستیابی به این اصل قانونی در نواحی روستایی کشورمان اجرا شده است، هدف این طرح، ارتقا و بهبود کیفیت مسکن‌های روستایی است (مطیعی لنگرودی ، 1386 ، 100). حال سؤالی که در این

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-27]

زمینه مطرح می شود این است که آیا ارائه اعتبارات بهساری مسکن بهبود کیفیت زندگی را در نواحی روستایی مورد مطالعه در پی داشته است؟ تحقیق حاضر در پی پاسخگویی به این سؤال تدوین شده است.

مبانی نظری

انسان به مقتضای نیازهای گوناگونش، در تلاش برای رفع هر کدام از این نیازهاست. در اولویت بخشی به نیازهای اساسی انسان، تأمین مواد غذایی در درجه نخست و در مرحله بعد داشتن مسکن و استقرار در آن به‌عنوان یک سرپناه بسیار حائز اهمیت است (لطفی و همکاران، 1389 ، 107). امروزه مسائل مربوط به حوزه مسکن به یک امر جهانی تبدیل شده و جوامع و کشورهای مختلف با مشکلات زیادی در این حوزه روبه‌رو می‌باشند، به طوری که در حال حاضر 640 میلیون انسان در جهان بدون سرپناه زندگی می‌کنند (veltmere, 2010, 24). این در حالی است که نبود مسکن مناسب و با کیفیت بر جنبه‌های گوناگون زندگی انسان‌ها خصوصاً در نواحی روستایی مؤثر بوده، در مناطقی که انسان‌ها با مشکل مسکن روبه‌رو هستند مشکلاتی مانند ترک تحصیل، بالا بودن جرم و جنایت و نبود سلامتی جسمی و روحی در ابعاد وسیعی وجود دارد (manjarrez ,2006,57) .

در سال 1948 سازمان ملل، در بیانیه جهانی حقوق بشر شرح داد که هر کسی برای دست‌یابی به یک سطح استاندارد مناسب زندگی جهت سلامتی خود و خانواده‌اش که شامل غذا ، لباس و مسکن حقی دارد (chogull,2007,143). مسکن از مهم‌ترین عوامل تشکیل دهنده بافت روستایی است که متأثر از عوامل طبیعی و انسانی بوده، بنابراین هر گونه تغییر در شرایط طبیعی و انسانی، به طرق مختلف در مسکن تجلی می‌یابد (سعیدی و امینی، 1389 ، 32). در ادبیات مربوط به توسعه، امکان دسترسی به نیازهای اساسی زیستی هدف اولیه توسعه تلقی شده و میزان فقر افراد را میزان محرومیت از این نیازها تعریف می‌کنند. یکی از کالاهای مهم در این خصوص مسکن است. محرومیت از مسکن مناسب یعنی فقیر بودن، بنابراین نمی‌توان از اقدام به توسعه سخن گفت بدون اینکه به‌طور جدی برای مسئله مسکن تدبیری نشده باشد (پورمحمدی، 1383 ،77). از نظر بسیاری از محققان نبود مسکن مناسب در نواحی روستایی بر بسیاری از مؤلفه‌های زندگی سالم در این نواحی مؤثر واقع می‌شود، در برخی موارد نامساعد بودن مسکن از عوامل اصلی بروز مهاجرت‌های روستایی به حساب می‌آید (herrmann,2009,4).

افزایش نابرابری‌های اجتماعی را به دنبال داشته (WHO,2010,5) سلامت روان افراد ساکن در این مساکن را دچار اختلال (howell , 2005,8) افزایش خطر ابتلا به بیماری‌ها و تغذیه ضعیف را به‌دنبال دارد (ruel,2010,54). با توجه به وجود فقر مسکن در نواحی روستایی کشورهای در حال توسعه، امروزه بهسازی و نوسازی این مساکن جهت دسترسی روستاییان به بهداشت و رفاه بهتر به یکی از مهم‌ترین سیاست‌های بهبود وضعیت روستاییان تبدیل شده است (plagerson,2010,14). طی سال‌های اخیر دولت‌ها در کشورهای مختلف جهان به علت آسیب پذیر بودن مساکن نواحی روستایی از خطرات طبیعی و همچنین ناتوانی مالی خانوارهای روستایی جهت بهسازی مسکن برنامه‌های مختلفی را جهت بهسازی و بهبود کیفیت مساکن انجام می‌دهند (wordbank,2008,12). از مهم‌ترین برنامه‌های اجرا شده در زمینه بهسازی و نوسازی مساکن در کشورهای در حال توسعه می‌توان به رویکرد اعطای اعتبارات اشاره کرد در طی دهه‌های اخیر موفقیت نهادهای مالی در کشورهای در حال توسعه در

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-27]

راستای ارائه اعتبارات خرد به فقرا جهت توانمندسازی باعث شده است تا اندیشمندان از این موفقیت‌ها باعنوان انقلاب اعتبارات خرد یاد کنند (sengupta,2008,120).
یکی از اهداف کلی اعتبارات بهبود وضعیت مسکن می‌باشد، در کشورمان ایران از جمله اعتباراتی که با سرمایه‌گذاری بخش دولتی به روستاییان داده می‌شود، اعتبارات بهسازی و نوسازی مسکن روستایی است. توجه به مقولهٔ بهسازی و نوسازی واحدهای مسکونی روستایی از سال 1384 در برنامه چهارم توسعه و در ادامه طرح بهسازی مسکن روستایی که از سال 1374 به وسیله بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، به منظور ارتقای سطح ایمنی، بهداشتی، رفاه و آسایش روستاییان آغاز شد، به‌طور گسترده و با حمایت دولت با نگرشی جدیدتر و وسیع‌تر مورد توجه قرار گرفته است (بنیاد مسکن، 1386، 25).

کیفیت زندگی

کیفیت زندگی مفهومی پیچیده و چندبعدی است که تحت تأثیر مولفه‌هایی چون زمان و مکان، ارزش‌های فردی و اجتماع قرار دارد و از این رو معانی گوناگونی برای افراد و گروههای مختلف بر آن مرتبت است (رضوانی و همکاران، 1389، 5). با ورود مفهوم کیفیت زندگی در پژوهش‌های توسعه پایدار، مراکز و مؤسسات بسیاری به مطالعه مفهوم کیفیت زندگی، شاخص‌های سنجش و چگونگی ارتقای آن پرداخته‌اند (امیدی، 1387، 4). موضوع کیفیت زندگی از آغاز دهه 1990 به بعد، در ادبیات نظری و توسعه، اهمیت فوق العاده‌ای یافته است و مبنای تمایز و دسته بندی‌های نوین کشورها در سال‌های اخیر شده است (عنبری، 1389 ، 150). در طی دهه‌های قبل بیشتر محققان جهت سنجش میزان کیفیت زندگی بر ابعاد عینی مانند سطح درآمد، میزان دارایی و میزان مصرف افراد تأکید داشتند و آن‌ها را به‌عنوان شاخص‌های بهزیستی و تندرستی افراد مورد توجه قرار می‌دادند، اما در طی سال‌های اخیر بسیاری از محققان جهت شناخت میزان کیفیت زندگی بر ابعاد ذهنی در کنار ابعاد عینی توجه می‌کنند (bonnke , 2007,4). همه پژوهش‌های کیفیت زندگی در دو حوزه شاخص‌های عینی و ذهنی انجام می‌شوند. کیفیت زندگی، به‌عنوان وسعت نیازهای انسانی برآورده شده در ارتباط با ادراکاتی در نظر گرفته می‌شود که فرد و گروه درباره بهزیستی ذهنی دارند. نیازهای انسانی، نیازهایی برای امرار معاش، تولید مثل، بهزیستی، آزادی، مشارکت و ارتباطات هستند، بهزیستی ذهنی نیز وسیله‌ای برای واکنش‌های افراد و گروهها به پرسش‌هایی درباره شادکامی و رضایت از زندگی است. ارتباط بین برآورده شدن نیازهای انسانی و رضایت ادراک شده از هر یک، می‌تواند از طریق ظرفیت روحی، زمینه فرهنگی، ارزش‌ها، اطلاعات، ارتباطات، تحصیلات و دوست داشتن تحت تأثیر قرار گیرد. علاوه بر این، ارتباط بین برآورده شدن نیازهای انسانی و بهزیستی ذهنی با اهمیتی که افراد، گروهها و فرهنگ‌ها به برآورده شدن هر یک از نیازهای انسانی نسبت به دیگر نیازها قائل می‌شوند، تحت تأثیر قرار می‌گیرند (قالیباف و همکاران، 1388، 127). به استناد مطالعات اخیر ابعاد کیفیت زندگی شامل سه اصل کلی اجتماعی و فرهنگی، زیست محیطی و اقتصادی است. با این حال مفهوم کیفیت زندگی از نظر عملیاتی و شاخص سازی فاقد تعریف جهانی و قابل قبول می‌باشد (cagliero,2011,41). شاخص‌های عینی کیفیت زندگی براساس فراوانی یا کمیت فیزیکی (مانند درآمد) مورد سنجش قرار می‌گیرند، اما شاخص‌های ذهنی براساس پاسخ‌های روانی مانند رضایت شغلی و خوشحالی و به‌صورت کیفی اندازه‌گیری می‌شود (kharazmi,2005,3). به اعتقاد فیلیپس، کیفیت زندگی فردی در بعد عینی، رفع نیازهای اساسی و برخورداری از

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-27]

منابع مادی به‌منظور برآوردن خواسته‌های اجتماعی شهروندان و در بعد ذهنی داشتن استقلال عمل در افزایش رفاه ذهنی، رشد و شکوفایی در مسیر سعادت و خوشبختی و مشارکت در سطح گسترده‌ای از فعالیت‌های اجتماعی را شامل می‌شود (phillips,2006 در غفاری و همکاران، 1390 ، 3). برخی محققان مفهوم کیفیت زندگی را به معنای تندرستی افراد و (giovannini, 2007) برخی دیگر اعتقاد دارند که میزان توانایی هر فرد جهت دنبال کردن اهداف و ارزش‌ها نشان دهنده میزان کیفیت زندگی آن فرد می‌باشد (jackson,2005,19). از نظر برخی اندیشمندان کیفیت زندگی افراد وابستگی زیادی به پایداری محیط طبیعی داشته و در صورت پایدار بودن محیط کیفیت زندگی افراد هم بهبود خواهد یافت (mcgillivray,2006,7). در نواحی روستایی ابعاد کیفیت زندگی شامل" اجتماعی و فرهنگی مانند سنت‌ها، وجود زیرساخت‌های اجتماعی، میزان انسجام اجتماعی، بعد زیست محیطی به معنای رفاه انسان که ناشی از حفاظت و ارتقای محیط زیست و میراث طبیعی روستا باشد و بعد اقتصادی به معنای رفاه کفایت و امنیت درآمد " می‌باشد.(wilkinson , 2009,31).

با توجه به پرسش تحقیق، روش تحقیق به‌صورت پیمایشی مبتنی بر پرسشنامه، نوع پژوهش هم به‌صورت توصیفی- تحلیلی انجام شده است. در تحقیق حاضر به‌منظور ارزیابی نقش اعتبارات بهسازی مسکن در بهبود کیفیت زندگی خانوارهای روستایی با استفاده از گویه‌های عینی و ذهنی، سطوح رضایت خانوارهای دریافت کننده اعتبارات قبل و بعد از بهسازی مسکن و در چهار بعد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی مورد بررسی قرار گرفته است. (ج1)

جامعه آماری تحقیق حاضر، خانوارهای روستاهای بالای بیست خانوار دهستان معجزات می‌باشد که بین سال‌های 1390- 1384 اعتبارات بهسازی مسکن را دریافت کرده‌اند که شامل 1428 خانوار می‌باشد، جهت تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران (حافظ نیا ، 1389) استفاده شد که حجم نمونه لازم جهت تکمیل پرسشنامه‌ها 225 خانوار محاسبه گردید. ابزار گردآوری اطلاعات مصاحبه و پرسش نامه می‌باشد، پرسشنامه اساسا از سؤالات بسته و با پاسخ‌هایی در طیف لیکرت پنج مقیاس تشکیل شده است.

ن 1. عوامل تأثیر گذار بر کیفیت زندگی در نواحی روستایی.

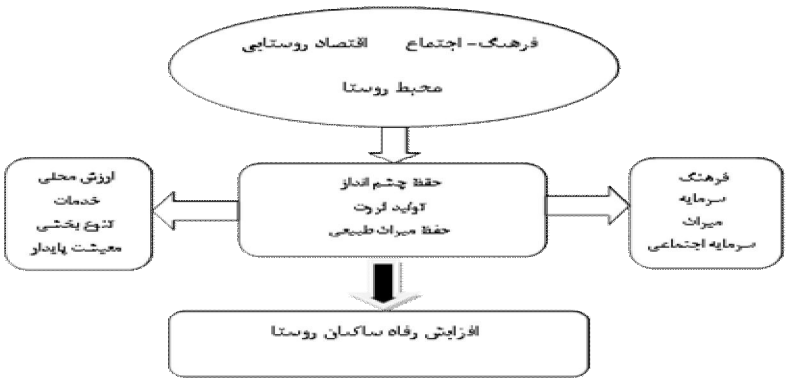

منبع :**EENRD, 2010**

ج1. شاخص‌های به‌کار رفته در تحقیق.

روش‌شناسی تحقیق

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-27]

ابعاد	شاخص‌ها
اجتماعی	امنیت احشام و لوازم خانگی- احساس امنیت اعضای خانوار- احساس عدالت اجتماعی و برابری میان روستا و شهر- افزایش انگیزه ماندگاری (سرپرست خانوار)- افزایش انگیزه ماندگاری (فرزندان)- رضایت از زندگی- امید به آینده- احساس تعلق به اجتماع- کاهش مهاجرت های روستایی- بهبود فضاهای مورد نیاز اعضای خانوار- رضایت از موقعیت اجتماعی – دسترسی به فناوری اطلاعات (اینترنت ، صندوق پست و . . .)
اقتصادی	کاهش هزینه های زندگی- افزایش قیمت مسکن- کاهش احساس فقر- امید به آینده شغلی- ایجاد انگیزه جهت بهبود وضعیت کار- ایجاد انگیزه جهت پیشرفت شغلی- دسترسی به خدمات اعتباری و مالی
کالبدی	استفاده از تیپ معماری استاندارد- رضایت از موقعیت قرارگیری بنا- رضایت از فرایند نوسازی مسکن- رضایت از وجود تسهیلات رفاهی- رضایت از نوع مصالح بکار رفته- احساس امنیت در برابر سوانح طبیعی- میزان نظارت بر ساخت ساز مسکن- احساس آسایش و آرامش روانی- بهبود نورگیری و روشنایی خانه- رضایت از مساحت واحد مسکونی
زیست محیطی	وجود جایگاه‌های دفع زباله- پرهیز از ساخت خانه در اراضی شیب دار- پرهیز از استقرار واحدهای مسکونی در حریم سیلاب ها- کاهش اتلاف منابع آب- صرفه جویی در مصرف انرژی- رعایت حریم میان احشام و انسان

منابع : جمعه پور و همکاران 1390 ، سرتیپی پور 1384 و1389، چراغی، 1390

جهت تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از پرسش‌نامه از دو روش آمار توصیفی (میانگین و انحراف معیار) و استنباطی (آزمون فریدمن، آزمون T تک نمونه‌ای، رگرسیون خطی و ویلکاکسون) استفاده شده است. همچنین جهت سنجش پایایی ابزار تحقیق از آلفای کرونباخ استفاده شده که مقادیر آن برای بعد اجتماعی 0/80درصد، اقتصادی 0/78 درصد، کالبدی 0/82 درصد، و زیست محیطی 0/81 درصد به‌دست آمده است.

ویژگی‌های منطقه مورد مطالعه

شهرستان زنجان از نظر موقعیت جغرافیایی بین °47 و ′25 تا °48 و ′54 طول شرقی از نصف النهار گرینویچ و ° 36 و ′27 تا °37 و ′15 عرض شمالی از خط استوا قرار دارد و طبق تقسیمات کشوری سال 1387 دارای سه بخش و 12 دهستان و 339 آبادی می‌باشد که از این تعداد 285 آبادی دارای سکنه و 54 آبادی خالی از سکنه می‌باشد. مساحت شهرستان زنجان هم 6763 کیلومتر می‌باشد (معاونت برنامه‌ریزی استانداری زنجان، 1387 ، 1). دهستان معجزات با وسعت 382 کیلومتر مربع در قسمت جنوب شهرستان زنجان قرار دارد. بررسی روند تحولات جمعیتی این دهستان نشان می‌دهد که جمعیت این دهستان از 9130 نفر در سال 1345 به 12417 نفر در سال 1385 افزایش پیدا کرده است. همچنین بررسی روند تغییرات نرخ رشد جمعیت دهستان در طی 40 سال اخیر نشان می‌دهد که بیشترین نرخ رشد جمعیت مربوط به سال 1355-1345 و کمترین نرخ رشد هم مربوط به دوره آماری 1385-1375 می‌باشد (ج2).

ج2. روند تحولات جمعیت در دهستان معجزات.

سال	-1355	-1365	-1375	-1385
آماری	1345	1355	1365	1375
نرخ رشد	2.06	0/81	0/32	-0/09

یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی تحقیق نشان می‌دهد، 98.4 درصد پاسخ گویان مرد و 1.6 درصد پاسخ گویان زن، از بین 225 نمونه، 26.9 درصد فاقد سواد، 35.8 درصد دارای سواد ابتدایی، 26.2 درصد دارای سواد دوره راهنمایی و دبیرستان، 6.4 درصد دیپلم و 4.7 درصد هم بالاتر از دیپلم تحصیلات داشته‌اند. از نظر اشتغال 45.3 درصد در بخش کشاورزی، 22.2 درصد در بخش صنعت و 32.5

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-27]

درصد هم در بخش خدمات مشغول کار بوده‌اند. میانگین سنی پاسخ دهندگان برابر 36.42 سال و میانگین تعداد نفرات اعضای خانوارهای مود بررسی برابر 4.35 نفر بوده است. از نظر میزان دریافت اعتبارات بهسازی مسکن، 32 درصد پاسخگویان چهار تا شش میلیون تومان ، 31.6 درصد شش تا هشت میلیون تومان ، 16 درصد هشت تا ده میلیون تومان ، 10.7 درصد ده تا دوازده میلیون تومان و 9.8 درصد هم بالاتر از دوازده میلیون تومان اعتبارات بهسازی مسکن را در طی سالهای 1384-1390 دریافت کرده اند. نتایج به‌دست آمده از آزمون ویلکاکسون در ارتباط با میزان تفاوت سطح کیفیت زندگی خانوارهای روستایی قبل و بعد از بهسازی مساکن نشان دهنده وجود رابطه معنادار بین ابعاد کالبدی و زیست محیطی و عدم وجود رابطه معنادار در ابعاد اقتصادی و اجتماعی و بعد کلی کیفیت زندگی بعد از بهسازی مسکن می‌باشد. (ج3)

ج3. میزان تفاوت سطح کیفیت زندگی خانوارهای روستایی قبل و بعد از بهسازی مساکن.

بعد زیست محیطی	بعد اقتصادی	بعد اجتماعی	بعد کالبدی	ابعاد کلی کیفیت زندگی	ابعاد
-3.797[a]	-.782[b]	-1.069[b]	-3.826[a]	-1.349[a]	Z
.000	.434	.285	.000	.177	معنا داری

براساس آزمون فریدمن، بین میانگین سطح کیفیت زندگی خانوارهای روستایی در سطح آلفا 0/01 تفاوت معناداری وجود دارد. در این بین بیشترین میانگین رتبه‌ای مربوط ابعاد کالبدی و کمترین آن مربوط به ابعاد اقتصادی می‌باشد. بررسی میانگین رتبه‌ای داده‌های حاصل از سطح کیفیت زندگی خانوارهای روستایی بعد از بهسازی مسکن نشان دهنده، پایین بودن سطح کیفیت زندگی این خانوارها به میزان کمتر از حد مطلوب می‌باشد. (ج4)

ج4. معناداری تفاوت میانگین رتبه‌ای کیفیت زندگی دریافت کنندگان اعتبارات بهسازی مسکن، براساس آزمون فریدمن.

زمینه‌ها	تعداد	میانگین عددی	میانگین رتبه‌ای فریدمن
کالبدی	225	3.69	3.41
اجتماعی	225	2.62	2.48
اقتصادی	225	1.86	1.63
زیست محیطی	225	2.73	2.66
شاخص کل کیفیت زندگی	225	2.87	2.74
کای دو	79.004		
درجه آزادی	4		
سطح معناداری	0/000		

در ادامه، تحلیل میانگین عددی حاصل از تحلیل سطح کیفیت زندگی خانوارهای روستایی بعد از بهسازی مسکن در ابعاد پنج گانه نیز مبین پایین بودن سطح کیفیت زندگی خانوارهای روستایی می‌باشد. براساس آزمون t تک نمونه‌ای و با احتساب دامنه طیفی موجود که بین 1 تا 5 و براساس طیف لیکرت در نوسان است، این میزان برای تمامی ابعاد کمتر از شرایط متوسط (3) ارزیابی شده است. این تفاوت در سطح آلفا 0/01 معنادار است و تفاوت آن‌ها از مطلوبیت عددی نیز به شکل منفی ارزیابی و برآورد شده است (ج5).

در ادامه تحقیق به بررسی تأثیر اعتبارات بهسازی مسکن بر ابعاد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی کیفیت زندگی در روستاهای مورد مطالعه و با استفاده از آزمون رگرسیون چند متغیره و با روش گام به گام پرداخته شده است (ج 6).

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-27]

مطلوبیت عددی مورد آزمون = 3						
مؤلفه‌ها	میانگین	آزمون t	معناداری	تفاوت میانگین	فاصله اطمینان 95 درصد	
					حد پائین	حد بالا
کالبدی	3.69	4.793	0/000	0/6901	0/4006	0/9797
اجتماعی	2.62	-3.688	0/000	-0/3724	-0/5755	-0/1694
اقتصادی	1.86	-10.108	0/000	-1.1306	-1.3555	-0/9057
زیست محیطی	2.73	-4.557	0/000	-0/2627	-0/3787	-0/1468
شاخص کل کیفیت زندگی	2.87	-1.154	0/000	-0/1226	-0/3362	0/0910

ج6. تأثیر اعتبارات خرد بهسازی مسکن بر ابعاد مختلف کیفیت زندگی.

متغیرهای وابسته	B	BETA	S.E	t	sig
ابعاد اجتماعی	0/016	0/39	0/005	1.72	0/083
ابعاد اقتصادی	0/013	0/27	0/004	1.24	0/76
ابعاد کالبدی	0/42	0/248	0/023	28.8	0/000
ابعاد زیست محیطی	0/21	0/116	0/015	17.83	0/000

نتایج به‌دست آمده از این آزمون نشان می‌دهد اعتبارات دریافتی براساس مقادیر BETA بیشترین تأثیر را بر ابعاد کالبدی و سپس ابعاد زیست محیطی داشته و کمترین تأثیر را هم بر روی ابعاد اجتماعی و اقتصادی داشته است. با توجه به نتایج به‌دست آمده معادله کیفیت زندگی در ناحیه مورد مطالعه به‌صورت زیر می‌باشد:

$$Y= 0/248 (X1) + 0/116 (X2)$$

با توجه به مصاحبه‌های انجام شده با روستاییان آن‌ها علت این فرایند را مسائل و مشکلات مربوط به حوزه اقتصاد عنوان کرده و اعتقاد دارند به علت پائین بودن سطح درآمد و کوچک مقیاس بودن واحدهای تولیدی و نبود امکانات زیستی لازم در مقایسه با شهر امید به آینده و احساس عدالت اجتماعی آن‌ها در سطح پائینی قرار داشته و حتی بهسازی مسکن هم نمی‌تواند در وضعیت کنونی تأثیر چندانی بر ابعاد اقتصادی و اجتماعی داشته باشد.

نتیجه

امروزه با تغییر و تحولات ایجاد شده در مفهوم توسعه روستایی، بیشتر محققان توسعه روستایی را فرایندی چندبعدی می‌دانند که اهداف آن در نهایت بهبود کیفیت ساکنان نواحی روستایی است. مسکن در نواحی روستایی به دلیل ایفای کارکردهای مختلف، نقش بی بدیلی در زندگی مردمان آن ایفا کرده و هر گونه تغییری در آن در تمامی ابعاد زندگی روستاییان تأثیر گذار است. این در حالی است که بیشتر مساکن روستایی کشورمان از کیفیت مناسبی برخوردار نبوده و به همین علت دولت در طی دهه اخیر اعتبارات بهسازی مساکن را در سطح وسیعی در اختیار روستاییان قرار داده تا با بهبود وضعیت این مساکن افزایش کیفیت زندگی در نواحی روستایی محقق شود. در تحقیق حاضر به بررسی تأثیر اعتبارات بهسازی مساکن روستایی در بهبود کیفیت زندگی روستاییان در چهار بعد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی

ح کیفیت زندگی خانوارهای روستایی بعد از بهسازی مسکن.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-27]

پرداخته شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که این اعتبارات در بعد کالبدی و زیست محیطی تأثیرات مثبتی را داشته است. به نظر می‌رسد گسترش اعتبارات در ابعاد دیگر خصوصا اشتغالزایی و کارآفرینی می‌تواند با افزایش درآمد روستاییان این ابعاد کیفیت زندگی را بهبود بخشد. در بعد کالبدی با توجه به نتایج به‌دست آمده می‌توان گفت که اهداف کالبدی این طرح محقق شده است، اما در ابعاد زیست محیطی اعطای اعتبارات بهسازی مسکن توانسته است در برخی شاخص های یاد شده تأثیر مثبتی داشته باشد.

منابع

- امیدی، امید.(1386) ، کیفیت زندگی در برنامه‌های توسعه ایران ، پایان نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی و رفاه اجتماعی، استاد راهنما : غلامرضا غفاری، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.

- تولون، بی. (1374)، جغرافیای سکونت، سکونتگاه‌های روستایی، ترجمه محمد طاهری، انتشارات دانشگاه تربیت معلم تبریز.

- پورطاهری، مهدی و همکاران. (1390)، نقش میراث فرهنگی در کیفیت زندگی ساکنان روستایی، فصلنامه فضای جغرافیایی، شماره 33، صص 100-83.

- پورمحمدی، محمدرضا. (1385)، برنامه‌ریزی مسکن ، تهران، انتشارات سمت.

جمعه پور، محمود و بهزاد رشنودی. (1390) ، بررسی نقش شهرهای کوچک در توسعه مناطق روستایی با تأکید بر کیفیت زندگی ، فصلنامه توسعه روستایی ، دوره سوم ، شماره 1، صص 64- 45.

- چراغی، مهدی. (1390)، تبیین اثرات پرداخت اعتبارات خرد بانکی جهت دستیابی به توسعه روستایی، پایان نامه دوره کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، گروه جغرافیا، دانشگاه زنجان.

- حافظ نیا، محمدرضا. (1389) ، روش تحقیق در علوم انسانی، چاپ هفدهم ، تهران ، انتشارات سمت.

- رحمانی فضلی، عبدالرضا ، و یونس کاویانی. (1388) ، اثربخشی اعتبارات خرد در بهسازی مسکن روستایی ، فصلنامه جغرافیا ، سال هفتم ، شماره 23 ، صص 46- 26.

- رضوانی، محمدرضا. (1383) ، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران ، انتشارات قومس.

- رضوانی، محمدرضا و همکاران. (1389) ، ارتقای روستاها به شهر و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی ، پژوهش-های روستایی، شماره 1، صص 66-33.

- سرتیپی پور، محسن. (1384) ، شاخص‌های مسکن روستایی و روند تحول و توزیع آن ، طرح جامع مسکن کشور ، تهران ، وزارت مسکن و شهرسازی.

- سرتیپی پور، محسن. (1389)، بررسی تحلیلی مسکن روستایی در ایران، دو فصلنامه صفه، شماره 49، صص 60 -47.

- سعیدی، عباس. (1374)، الزامات اجتماعی- اقتصادی در ساخت و ساز مسکن روستایی، مجموعه مقالات سمینار سیاست‌های توسعه مسکن در ایران.

- سعیدی، عباس و فریبا امینی. (1389) ، ناپایداری سکونتگاهی و تحول کارکردی مسکن روستایی، فصلنامه جغرافیا، سال هشتم ، شماره 27، صص 44-29.

- شهبازی، اسماعیل. (1389)، درآمدی بر آسیب شناسی توسعه روستایی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی..

- عنبری، موسی. (1389)، بررسی تحولات کیفیت زندگی در ایران (1365 تا 1385) فصلنامه توسعه روستایی، دوره اول ، شماره 2، صص 181-149.

- غفاری، غلام رضا و همکاران. (1390)، بررسی رابطه بین صنعت و کیفیت زندگی، فصلنامه توسعه روستایی، دوره سوم، شماره 1، صص 22-1.

- قالیباف، محمدباقر و همکاران. (1388)، سنجش میزان رضایت ساکنان روستایی از کیفیت زندگی و آثار آن بر امنیت مناطق مرزی ، فصلنامه روستا و توسعه ، سال دوازدهم ، شماره 3 ، صص 184- 163.

- لطفی، حیدر و همکاران. (1389) ، شاخص‌ها و مؤلفه‌های ضروری در برنامه‌ریزی و سیاست گذاری مسکن روستایی در ایران، فصلنامه جغرافیایی آمایش ، شماره 7 ، صص 128-105.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-27]

- مخبر، عباس. (1363)، ابعاد اجتماعی مسکن، سازمان برنامه و بودجه ، تهران.
- مرکز آمار ایران. (1386) نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن سالهای 1385-1355.
- مطیعی لنگرودی، سید حسن. (1386)، برنامه‌ریزی روستایی با تأکید بر ایران، مشهد ، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد.
- معاونت برنامه‌ریزی استانداری زنجان. (1389) ، طرح آمایش استان زنجان.
- هادی زنور ، بهروز. (1384)، فقر و نابرابری در ایران، فصلنامه رفاه اجتماعی، دوره چهارم، شماره 17 ، صص 206- 165.
- Bonnke,p, (2007), *does society matter life satisfaction in the Enlarged europe*. Social indicators research. P189-210.
- Cagliero R., Cristiano S., Pierangeli F., Tarangioli S, (2011), *Evaluating the Improvement of Quality of Life in Rural Areas*,Istituto Nazionale di Economia Agraria (INEA), Roma, Italy, p1-15.
- Choguiil, charle, (2007), *The search for policies to support sustainable housing* , habitat International , vol .31.
- European Evaluation Network for Rural Development,(2010),*Approaches for assessing impacts of the Rural Development Programmes in the context of multiple intervening factors*, http://enrd.ec.europa.eu
- Giovannini, E., Hall, J. and Mira d'Ercole, M ,2007, *Measuring well-being and societal progress*. OECD, Paris.
- Herrmann, M. and Svarin, D ,(2009), *"Environmental pressures and rural-urban migration, The case of Bangladesh"*. Unpublished.
- Howell EM, Harris LE, Popkin SJ, (2005), *The health status of Hope VI public housing residents*. J Health Care Poor Underserved; 16: p 273–85.
- Jackson, T ,(2005), *Live Better by Consuming Less? Is There a "Double Dividend" in Sustainable Consumption? Journal of Industrial Ecology* 9, 19-36.
- Maliene, V. Naglis M ,(2008), *"Sustainable housing, highquality housing: A key issue in delivering sustainable communities"*, Journal of Building and Environment.
- Manjarrez CA, Popkin SJ, (2007).*Guernsey E. Poor health: adding insult to injury*. Washington,DC: Urban Institute
- McGillivray, M., Clarke, M,(2006), *Understanding Human Well-Being*. Palgrave MacMillan, Basingstoke.
- Plagerson, Sophie, Trudy Harpham, Angela Mathee, (2010) , *Poor housing, good health: a comparison of formal and informal housing in Johannesburg, South Africa*. Swiss School of Public Health , p 1-9.
- Ruel,Erin, Deirdre Oakley, G. Elton Wilson, Robert Maddox, (2010), *Is Public Housing the Cause of Poor Health or a Safety Net for the Unhealthy Poor?* Journal of Urban Health: Bulletin of the New York Academy of Medicine, Vol. 87, No. 5. P 827-838
- Shirazi ,Shah , (2009), *role of Pakistan poverty alleviation fund's micro credit in poverty alleviation , A Case of Pakistan , Pakistan Economic and Social Review* , Pakistan Economic and Social ReviewVolume 47, No. 2.
- Sengupta, R. and C. P. Aubuchon, (2008), *'The Microfinance Revolution: An Overview'*, Federal Reserve Bank of St. Louis Review 90(1), 9–30.
- Veltmeyer , H,(2010), *The Poverty Report Ideas, Policies and Pathways* , Development Forum ,Canadian Association for the Study of International Development .
- Wilkinson, R., Pickett, K ,(2009), *The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better*. Allen Lane,
London.
- World Bank,(2008), *Housing Reconstruction in Urban and Rural Areas*.
-World Health Organization ,(2010), *Hidden cities: unmasking and overcoming health inequities in urban settings.* The WHO Centre for Health Development, Kobe and United Nations Human Settlements Programme (UN-HABITAT).

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-27]